

Inhoud

1. Van de redactie.....	2
2. Korte schets	3
3. Tussen gerei en gerief	5
4. Veur den heiligen Antonius.....	7
5. Straatnaamgeving in Oirschot	9
6. Een nieuwe Grindweg - de Oude Grintweg	11
7. De opkomst, het verval en het voortbestaan van de rederijkersgilden door de eeuwen heen (2).....	14
8. Ötpotvèrsjes (aftelversje):	16

1. Van de redactie

Met het verschijnen van deze uitgave zit onze eerste jaargang van "Van Den Herd" er al weer op. Verschillende heemkundefleden hebben hun bijdrage(n) hier aan geleverd, maar natuurlijk kunnen we nog meer gebruiken.

Ook reacties op eerder geplaatste artikelen zijn welkom. Artikelen voor het eerstvolgende nummer hebben we graag voor Kerstmis 1994 binnen.

de redactie.

2. Korte schets

Iedereen, denk ik, heeft wel voorvallen uit zijn jeugd of vaag ooit gehoorde verhaaltjes, die in zijn of haar achterhoofd zijn blijven hangen. 't Is meestal niet meer zo scherp in onze herinnering aanwezig en daarom moeilijk duidelijk te omschrijven. Toch blijft het ergens in ons geheugen opgeslagen. Het kunnen mooie vertelsels zijn, als je het enigszins kunt omschrijven.

Zo hebben mij altijd geboeid de verhalen, welke ik meermalen opgevangen heb over "de Glazenmakerij" in Oirschot.

Ouderen onder ons hebben daarover ongetwijfeld gehoord en wellicht weten anderen het beter dan ik. Wat ik er van weet is namelijk maar summier en is uiteraard van horen zeggen.

De Glazenmakerij speelde zich af zo tussen 1900 en de eerste wereldoorlog. Ik schrijf op wat ik er vanaf weet en houd mij aanbevolen voor aanvullingen of correcties.

Glazenmakerij hield niet in dat men glas maakte of iets dergelijks, neen, het was het ingooien van ruiten op vele plaatsen in Oirschot. Dat waren kwajongensstreken, welke feitelijk niet door de beugel konden. Toch zie ik het meer als opstandig zijn van de jeugd tegen de overheid.

Mén vernielde namelijk nergens particulier de ruiten, neen uitsluitend in openbare gebouwen, en niet te vergeten het glas van de straatlantaarns. Giel van Beers - het oliemanneke genoemd- die de lantaarns moest bijhouden, had 't er druk mee.

De aanvoerder van die jongelui moet Bertje van Esch geweest zijn, die woonde achter café Piet Latour (nu Sjors Willems) in het straatje (Schoolstraat). Bertje was ene deugniet en een listige man. Hij reed met zijn makkers met de hondekar heel Oirschot door en wist goed uit handen van de veldwachter en consorten te blijven.

De directe aanleiding tot deze schelmenstreken moet een erg vitterige opperwachtmeester geweest zijn.

Ook stond die politiemans bekend als een papenhater, hetgeen in die tijden veel voorkwam. Zelf was hij protestant en een noorderling; dat was in de regel bij die baantjes. Hij was in de kost bij Mie van Loon in het huisje in wat nu de Kanunnikensteeg heet. Den Opper hield er bijvoorbeeld nauwkeurig toezicht op, dat de (Donderdagse ?) processie binnen de kerkmuurtjes plaats vond. Er buiten was niet toegestaan en daarop zag hij persoonlijk toe.

Tegen die achtergrond moet men de Glazenmakerij zien. Het was het pesten van de overheid en men bezorgde den Opper veel werk en last. Daarenboven was het een sport uit zijn handen te blijven. Er was blijkbaar een heel vers over gemaakt, maar daarvan ken ik maar een paar zinnen:

En ze kwamen van Moergestel
en we klopten Thomas van Kessel
maar van Kessel kwam niet voor
en we gooiden de ruiten door
van je hela, hola

Thomas van Kessel moet de "grindkrebber" geweest zijn; zeg maar, de man van Provinciale Waterstaat, die de weg onderhield. Een mooi incident moet voorgevallen zijn toen den Opper opzij bij Bertje van Esch met zijn ene been door de poepdoos gezakt is. Wat was het geval: neven Berte huisje stond zijn huiske met een deur met een hartje erin. Achter die deur stond de poepdoos, toen gebruikelijk, met in het midden een gat waar je op ging zitten en dat gat werd, na gebruik, afgesloten met een los liggende ronde deksel. Nu moet je weten, dat er boven tegenaan het dakje van het huiske een raampje was, waardoor je bij Berte kon binnenkijken. Dat raampje was stuk en het was allemaal nogal gammal en dus was daar hoorbaar wat er in het huis van Bert - aan de plattebuis - gezegd werd. Op een avond was Bert met zijn kornuiten bijeen om de volgende streek te bepraten; er werd weer een complot gesmeed.

Den Opper was - om af te luisteren - de W.C. ingegaan en staande op de poepkist kon hij binnenkijken en alles horen en gadeslaan. Bert en zijn makkers hadden dat in de gaten en zaten heel braaf tesamen te praten over vogeltjes houden, over sijskes vangen in de rauw Herrebeken, kortom over alles, behalve over Glazenmakerij.

Den Opper had al eens een stukske van ene krant gelezen (hij stond zich te vervelen); er hingen aan een touwtje vierkante krantenknipsels, want ook toen al was men tot op zekere hoogte hygiënisch. Plotsklaps moet het gebeurd zijn: het deksel had men namelijk scherp gesteld, en door het van het ene been op het andere leunen verloor den Opper even zijn evenwicht en sloeg het deksel om. Hij schijnt met zijn ene been in het gat gezakt te zijn - in de stront - en daarbij z'ne mik hard gestoten te hebben.

Hoe het verder afliep vermeldt de historie niet, maar Bert zorgde er wel voor, dat het geval in geuren (!) en kleuren in Oirschot bekend werd.

't Eigene: 't blijft toch skon !

Theo van de Loo

3. Tussen gerei en gerief

Bladerend in 't boekje "365 Heiligedagen" is er voor iemand met 'n katholieke opvoeding veel herkenbaars te vinden, en hiermee bedoel ik de bedevaarten en heiligenvereringen.

Zo was er voor alle pijnen en ongemakken, die de mens kon overkomen, daarboven in de hemelse sferen wel iemand te vinden tot wie men zich kon wenden om hulp en bijstand.

Gingen wij niet allemaal graag en vol vertrouwen naar Ons Lief Vrouwke van de H. Eik? Vlak in de buurt het kleine Antoniuskapelleke.

Ook het Stratens kapelleke van de H. Antonius met het varken is ons allen bekend.

Om nog even in de buurt te blijven: Sinte Cornelis wordt ondermeer vereerd in Esbeek, als patroon tegen de stuipen en de kinkhoest.

Donatus werd bij dreigende onweersluchten aangeropen ter bescherming van huis en hof.

Misschien herinneren sommigen van ons zich nog de "Blasiuszegen" welke gegeven werd, door middel van 2 kaarsen die kruiselings op de keel gelegd werden, en die zou helpen bij keelziekten. En zo heeft iedere heilige dan zijn eigen kaarske.

Bij "De Vier Quartieren" is er op dit gebied van alles te bewonderen.

Deze keer wil ik 't speciaal hebben over een klein kastje. Het hangt in de 2e zaal, bij binnenkomst aan je linkerhand.

De Heer van de Bergh beschrijft het aldus:

Relieken- of Relikwieënkastje uit 1879

Het is afkomstig uit Klundert en gemaakt in 1879. Het bevat 365 authentieke relikwieën van Heiligen. Dergelijke relikwieënkastjes vond men voornamelijk in de huiskapellen van Pastoors en ook wel in kloosters.

De rangschikking der relikwieën was overeenkomstig "het kerkelijk jaar" dat gelijk loopt met de burgerlijke kalender, dus van 1 januari tot en met 31 december.

In het kastje is duidelijk de verdeling van het jaar in 12 maanden zichtbaar. Daartussen ziet u de namen van Heiligen met daarachter een heel kleine relikwie, bestaande uit een stukje van het gebeente, of een stukje van de kleding die de Heilige heeft gedragen.

De versieringen in het kastje zijn van goud- en zilverlaminaat want relieken van Heiligen moesten altijd in edelmetaal (goud of zilver) worden gevat.

Zo'n reliekenkast had een tweedelig doel:

In de huiskapel konden Heiligen worden vereerd en ook kon de pastoor enkele dagen voordat de feestdag van een bepaalde Heilige plaatsvond, al aan de koster opgeven welke kleur van de liturgische kleding hij moest klaarleggen.

Bijv. een heilige martelaar vereist een rood kazuifel, stoel en manipel.

Tot zover mijnheer van de Bergh.

Het is na deze uitleg wel duidelijk dat dit kostbare en aparte museumstuk de aandacht krijgt die het verdient. Ik zou zeggen: Ga het eens bekijken, neem wel je bril mee, en de tijd ervoor. Uw favoriete heilige staat er zeker bij en zal dankbaar zijn voor uw bezoek.

Hierbij nog 'n paar spreekwoorden en gezegden:

- "Tot Bonifaas, die strenge baas
wees voor vrucht of vorst beducht"
(Bonifatius is de laatste van de 4 ijsheiligen, 14 Mei)
- "Sint Antonius, beste vrind, maak
dat ik mijn ... vind" (Antonius van Padua 13 Juni)
- "Als het regent met sinte Margriet
Regent het zes weken of niet (20 juli)
- "Bramen kan men eten tot Sint Bartholomeus
er over gekropen is" (24 Aug.)

- “Allerheiligen, Allerzielen, Sint Hubert Orskot mert” (3 november)
- "Aauw joar, neij joar d'n buil is leeg, makt um zwoar" (Sint Silvester: 31 Dec.)

Luus van Hout

4. Veur den heiligen Antonius

Oirschot is 'n rijk gezegend land
 daar hedde 'n kapel an elke kant
 van 't durp - een aan de stroom tegen de Baast
 hier woont Maria tussen d'eik en maast
 mee d'r kientje op heuren èrm
 daar houwen de kaarskes d'r wèrm
 want in de winter is 't er guur en kouw
 lèk in 'n boereschuur - 'n ouw.

Mèr 't ander is zoe klein, da loopt nie in de gaten
 't stao midden in de boeregedoene in Straten
 in 'ne krans van beum, mee vlak langs de deur
 de karweg - en 'n haffel struike d'r veur.
 Hier woont Sinte Antonius mee 't vèrke
 die zijn dagen sleet - gevuld mee goej wèrke
 en leefde in d'allenigheid van de nakende woestijn
 van wortels en graas - meer zal 't nie zijn.

En zie - hoe den duvel op veul manieren
 dezen Heilige bekoren kwaam en klieren.
 Zo mestte den duvel 'n vèrke mals en rond
 en zette 't bij Antonius zijn kluis in 't deurgebont
 en krèk, toen den Heilige opkeek van z'n compléte
 zaag ie 't staon en meej haj de hammen geméte
 en waar in gedaachte aan 't prusse en braoje
 en pruuftde 't spek - de zult en de kaoje.
 Och wa doe 'ne mins, die leeft van graas en biete
 bij 't zien van zoe'n vèrke, ja dan verschiète.

Mèr Antonius, den Heilige, sloeg 'n kruis
 streelde 't vèrke en haolde 't in huis.
 Hij hield 't bij zich en deelde z'n wortels mee 't vèrke
 zo ontkwam Antonius aan d'n duvel z'n vlèrke.

Toen stuurde d'n duvel 'n pèrd zoe skon
 lèk d'r hier in heel de contrei gin staon
 'ne schimmel zoe wit en blank
 mee zo'ne machtige gank
 da Antonius dacht, nog veur drieje
 brengt ie me recht in Alexandrië
 weg hier uit de eenzaamheid.

Zo vocht Antonius weerom deez' zware strijd
 mèr wir sloeg den Heilige 'n wijj kruis
 en haalde vanuit de stilte van zijn kluis
 wa graas en wortels - 't leste wa ie ha
 en zeej tegen de schimmel - toe m'ne jongen - gao na
 en waar ge komt, brengt daar Gods zegen
 mijn gebed en boete vergezellen oewe wegen.

Is 't wonder, da toen de pest in Straten
 rondgong, da geen kruid meer kos baten,
 de boeren baden in hun uiterste nood
 toe St. Antonius - o red van den dood.

En gelijk weleer, veur den Kluizenaar zijn stille kluis
stond daar trappelend veur 't eerste boerenhuis
de witte schimmel mee dansend been
en ziet - hier week de pest meteen.
En waar de schimmel kwaam, daar bracht ie zegen
zo vergezelde Antonius boete zijn wegen.

't Is amaal weer zoe merakel lang geleje
da ze in Straten hoogkarrevol nao't kerkhof reje
mèr nog steed stao hier deez' klein kapel
nog steeds kommen hier de boeren en boerinnen
stommelend op d'r klompen naor binnen.
En Antonius leeft mee mit d'r zurg en laast
of de zeug goed draagt en de rog goed waast
hoe is 't mee hun Mieke d're kwaoje voet
och 't is krèk zo, ge merkt 't tegenwoordig nie mèr zo goed
want al draaft de schimmel over Stratens wegen
ge komt 'm nie hèndig meer tegen
want nooit waar de nood
lèk toen zoe groot.

G. de Kroon

5. Straatnaamgeving in Oirschot

Straatnaamgeving en huisnummering zijn naar mijn mening bedoeld om een adres gemakkelijk te kunnen vinden.

Als we logisch nadenken leidt een Molenstraat naar een molen. Een Kapelpad leidt naar een kapel. Schoolstraat heeft met een school te maken.

In Oirschot wás dit zo maar door de jaren zijn molens verdwenen en hebben auto- en waterwegen oudere wegen doorsneden.

Met nieuwe straten kan men nog alle kanten op. Voor de duidelijkheid is het belangrijk om bij-elkaar-horende straten ook bijelkaar-horende namen te geven (voorbeeld "Gildewijk"). Ook kan men een hele wijk systematisch nummeren (voorbeeld Agnes van Kleefstraat).

Een straatnaam moet eenvoudig uit te spreken en te schrijven zijn. Voorts dient het aantal straatnamen zo veel mogelijk beperkt te blijven. Waarom Parallelweg, Wilhelminakade en Barcelona voor één straat.

In Oirschot is door de tijd behoorlijke verwarring ontstaan. Loopt u even mee door Oirschot?

Route 1 (Familienamen)

In het centrum starten we onze voettocht in de Dirk van Ameijdenstraat en lopen door de Van Baerlandstraat. Op een kilometer afstand in de wijk "De Korenaar" vinden we onder anderen Van Beeck- en Van den Laeckstraat. Slechts 600 m. verder in de wijk "Notel" komen we door Van Aerle- en Van Heesterbeeckstraat. Een ander deel van deze tocht loopt door het Noyenstraatje richting Spoorдонk. We komen door Merodelaan in Van Petershem- en Sweerts de Landasstraat.

Route 2 (Molenroute)

De Watermolenweg heeft alles te maken met de op geringe afstand staande watermolen. Wist u dat de Molenvoorslag óók bij de watermolen hoort en niet bij de op 6 km afstand gelegen windmolen?

Terug in Oirschots centrum lopen we door de Molenstraat, roeien over het kanaal en vervolgen onze weg tot Molenheide.

Terug bij het kanaal roeien we enkele kilometers in oostelijke richting. We komen zo op het Moleneind, slechts een drietal kilometers verwijderd van windmolen "De Korenaar" gelegen aan De Korenaar in de wijk "Notel". Hier vinden we een groot aantal onderdelen van de windmolen zoals De Vang, Het Luiwerk en als we even de doodlopende straat in gaan zelfs Pinbalk. Misschien verbaast het u hier ook Het Bovenwiel aan te treffen. Heus dit hoort bij een windmolen.

Nu we toch in de wijk "Notel" zijn zoeken we de straat Notel. Helaas leidt deze af van ons doel, terug naar het centrum.

De Notelsestraat is in naam vervangen door Van Tulden- en Sint Jorisstraat.

Route 3 (Kapittelroute)

Door de Dekanijstraat en Deken Frankenstraat komen we in Kerken Torenstraat. We zoeken nu de Cantorij. Door de Kanunnikensteeg komen we na een kilometer daar aan, vlak bij Pochelarij.

De laatste twee horen niet in de Kapittelroute.

Route 4 (Stegen- en Straatjesroute)

Aan het begin van de St Odulphusstraat nemen we de naamloze steeg rechts. In de Gasthuisstraat gaan we links tot u aan het einde van de Noyenstraat een aantal steegjes volgt in noordelijke richting. Heten ze allemaal Kerkpad of zoals de buurt ze noemt 't Straatje ('t Strutje)?

Verder over Helpad komen we op Ekerschot wat nu Ekerschotweg heet. Ekerschot heeft inmiddels zijn naam verbonden aan een complete wijk in 't Moosbroek, De Naam "Moosbroek" als wijknaam kan niet want die is reeds verbonden aan een straat in de wijk "Pullen".

Over een doodlopende weg die niet dood blijkt te lopen komen we via Gijzelaar en Spoorдонkseweg terecht bij een paadje dat leidt naar Eendenpoel, een jammerlijke vergissing omdat hier Endepoel bedoeld was, het open riool op het einde van de Nieuwstraat. Jammer dat de naam Lijksteeg hier niet meer gebruikt wordt. Destijds werden de doden die vanuit Spoorдонk in Oirschot begraven werden hierdoor naar hun laatste rustplaats gedragen. Aan het begin van de Leeuwerikstraat (in de "Vogeltjeswijk?") vinden we weer een naamloos pad. Dit leidt langs het kerkhof naar de Kapelpad. Via een stelsel van steegjes belanden we in het Stenenstraatje. Wat we echter niet vinden is Het Straatje en Hogepad.

Route 5 (Heldenroute)

Deze route start en houdt gelukkig ook snel op in de "Helden- buurt". Zij verdedigden Oirschot in moeilijke tijden: Maarten Tromp, Michiel de Ruyter, Jan van Galen, Piet Hein, enz.

Hierin missen we Maarten van Rossum (ook een held) maar daar letten we even niet op.

Wie we wel echt missen zijn degenen die van Oirschotse geboorte zijn en hun leven gegeven hebben voor Oirschot en/of Vaderland. Hun namen zijn gelukkig bij de kapel van Maria van den H.Eik bewaard gebleven.

Als u zonder routebeschrijving in Oirschot gaat wandelen dan heb ik voor u de volgende goede raad : De Raffendonkstraat leidt niet naar de Ravendonken.

De Van Tuldstraat heeft links archaische beroepen en rechts archaische achternamen.

Ondanks een suggestie in de Oirschotse Raadsvergadering bestaat gelukkig de straatnaam Oude Knar niet.

Er zijn drie straten die samen Cloete heten.

Er zijn 3 straten die samen Moriaan heten.

Er zijn 3 straten die samen Agnes van Kleefstraat heten.

Moleneind is gesplitst in; Akkerweg 1 en 3, Moleneind 1, 2 en 3, Braken 1 t/m 10 en Wevershoek 1.

Tot slot;

Snellaertsstraat met ll ae ss

Mellincrodestraat met ll c

Heesterbeekstraat met ck

Cloete met cloe e,

Castaert met c ae t

De Plaatse met aa

Jacques van de Ven

6. Een nieuwe Grindweg - de Oude Grintweg

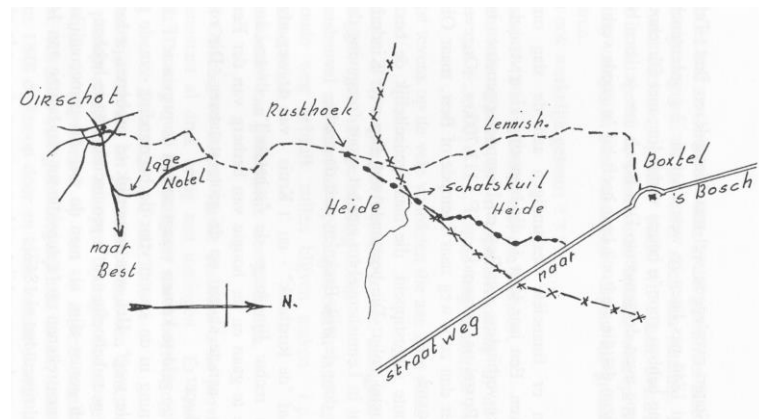
Dat de aanleg van een nieuwe, of gedeeltelijk nieuwe, weg niet altijd over rozen gaat zien we wel bij het aanleggen van de (verlengde) Kempenweg. Maar ook de geschiedenis leert ons dat zoiets meestal niet van een leien dakje gaat. Als voorbeeld zullen we de Oude Grintweg nemen.

De eerste gegevens hierover, die ik in het streekarchief gevonden heb, dateren van Juli 1841. Het gemeentebestuur van Oirschot verzoekt aan de Provinciale Staten 'n straatweg te mogen aanleggen naar Boxtel, uitkomend op de straatweg van 's Hertogenbosch naar Eindhoven. Die weg stond in officiële stukken bekend als : "Zijtakweg van den Grooten Weg no 7" en liep toen nog langs de markt in Boxtel. De Provinciale Staten staan klaarblijkelijk welwillend tegenover dat verzoek, want ze laten een hoofdingenieur van waterstaat een onderzoek instellen naar de mogelijkheden.

Twee jaar later krijgt Oirschot de resultaten hiervan toegestuurd. Er zijn, volgens die hoofdingenieur, 3 mogelijkheden:

1. Oirschot - Markt Boxtel. Lengte: 11300 m.
2. Oirschot - Liempde (waarschijnlijk over Liempdse Dijk) 7500 m.
3. Oirschot - Best, 6750 m.

Hij adviseert om te wachten tot de weg Veghel - St. Oedenrode - Best klaar is. Dan kan Oirschot daar mooi op aansluiten en wordt tevens de communicatie met Best bevorderd. Het gemeentebestuur moet maar eens contact opnemen met de betreffende gemeenten. Ik vermoed dat Oirschot alleen contact opgenomen heeft met Boxtel, want daar wilde men naar toe, en daar komt ook al vlug reactie van. Boxtel wil wel, maar dan moet er eerst 'n gedetailleerd plan komen, en met de kostenverdeling die Oirschot voorstelt, is men het niet eens.

Situatieschets bij aanleg Oude Grintweg omstreeks 1848

-x-x Gemeentegrens
 ----- Bestaande weg naar Boxtel
 -.-.- Nieuwe Grindweg

De Provinciale Staten overleggen wel met Liempde en Best. Tamelijk laat, want in Mei 1844 pas laten ze weten dat die 2 gemeenten beslist geen belangstelling hebben voor 'n betere verbinding met Oirschot. Boxtel probeert nog even de gemeente Den Bosch mee te laten betalen door er op te wijzen dat die stad ook baat heeft bij 'n goede verbinding met Oirschot.

Ondertussen zijn er financiële deskundigen aan de slag om een begroting te maken. Een jaar later is die begroting klaar, waarin toch weer 'n mogelijke verbinding met Best en Liempde opgenomen is. Een straatweg naar Boxtel is geraamd op F. 113.700, = . Ongeveer F. 35.000, = duurder dan zo'n weg naar Liempde of Best, maar Oirschot houdt vast aan Boxtel.

Er wordt een route uitgestippeld, die maar gedeeltelijk de bestaande zandweg naar Boxtel volgt. Die bestaande weg liep over Kinderbosch, door de Mijlstraat in Lennisheuvel tot aan het spoor (omgeving dubbele overweg), verder door de wijk Brukelen naar de markt.

Oirschot wil vanaf "de Rusthoek" - nu 't Kruis - van de weg afwijken om in 'n bijna rechte lijn langs de "schatskuil", dwars door de toenmalige heide te gaan en ter hoogte van herberg van der Eerden - nu Keulse Kaar - aan te sluiten op de grote straatweg. Die route is korter; dus goedkoper.

Om aan het nodige geld te komen vraagt ze aan de provincie F.10.000 "als tegemoetkoming in de kosten voor de begriending van de aan te leggen provinciale weg". Het was natuurlijk te proberen, maar Den Bosch laat weten geen behoefte aan 'n provinciale weg te hebben.

Oirschot kan toch gerust zijn; als men de weg als gemeentelijke weg beschouwt, kan men rekenen op 'n subsidie tot een bedrag van 1/3 van de kosten. We schrijven dan al 1847.

Het Boxtels gemeentebestuur schijnt ondertussen van de snode plannen van Oirschot op de hoogte te zijn om de weg niet over Lennisheuvel te laten lopen.

In 'n brief laat ze Oirschot weten in dat geval niet mee te werken, noch aan onteigening van de gronden, noch aan betaling. Het gemeentebestuur van Oirschot op haar beurt wil alleen over Lennisheuvel als Boxtel in dat geval de meerkosten betaalt, waarop Boxtel uitstel van beslissing vraagt om haar achterban - degene die grond af moeten staan - te horen.

Of dat ook werkelijk gebeurt ??? ....

In januari 1848 komt Boxtel met een aanbod.

Oirschot kan rekenen op 'n tegemoetkoming in de kosten van F. 2.500, = tot F.3.000, = als de weg tenminste over Lennisheuvel komt. Ze wijst tevens op de vele voordelen die aan zo'n route verbonden zijn:

- Omdat er al 'n weg is hoeft er niet zo veel onteigend te worden. Er is geen totaal nieuwe bedding nodig.
- Lennisheuvel zal meer tol opbrengen omdat land- en voerlieden van de oude weg gebruik zullen blijven maken in plaats van die over de eenzame heide.
- "Sporedonk" kan gedeeltelijk mee profiteren.

Terwijl Oirschot en Boxtel verder krakélen is de provinciaal opzichter der waterstaat al druk bezig met metingen . Er worden begrotingen gemaakt. De weg over Lennisheuvel wordt begroot op F. 51.500, = en de weg over de Schatskuil op F. 41.700, = .

Vermoedelijk valt dat het gemeentebestuur van Oirschot tegen, want ze vraagt prompt aan Boxtel 'n hogere bijdrage. Boxtel weigert beslist. Dan wordt er geprobeerd op een of andere manier de kosten te drukken. Als daar ook geen mogelijkheid in zit, hakt Oirschot op 23 augustus 1848 de knoop door en kiest, zonder Boxtel hierin te kennen, voor de weg langs de Schatskuil. Boxtel voelt zich voor een voldongen feit gesteld en weigert verdere medewerking.

Vermoedelijk denkt het gemeentebestuur van Oirschot nu in alle rust aan de "vergriending" van de weg te kunnen beginnen, maar nu beginnen de inwoners van Oirschot zelf zich te roeren. Er komen van verschillende kanten en belangengroepen protesten binnen.

- Eigenaren die grond af moeten staan, protesteren dat ze te laat zijn gehoord.
- Bewoners ten Oosten van de kerk protesteren dat de begriende weg misschien niet bij logement "de Zwaan" zal aansluiten, maar vanaf de weg naar Oisterwijk (Gasthuisstraat) via de bleek, tussen toren en raadhuis zal aansluiten op de Nieuwstraat.
- Weer een andere groep vreest dat de weg veel te duur wordt. "Het zal slechts een plezierweg worden".
- Velen vinden dat de weg over de Bestse Straatweg en de Lage Notel moet lopen, dan hebben de gehuchten Straten en Notel er ook profijt van. Bovendien is daar "het mooiste inkomen in Oirschot".
- In oktober 1848 gaat zelfs een groep onder leiding van de heer van de Berg (Heer van Oirschot en Best zoals hij zich zelf betitelt) in beroep bij de kroon. Die speelt het klaar dat de voorbereidende werkzaamheden moeten worden stopgezet.
- "Het heeft Zijne Majesteit behaagd het werk stil te leggen".
- Door al die protesten wordt Eindhoven ook wakker en doet nog een duit in het protestzakje.

De Provinciale Staten zijn verrast over zoveel tegenstand en tikken het gemeentebestuur van Oirschot op de vingers vanwege het feit dat de Oirschottenaren niet op tijd bekend zijn gemaakt met de plannen. Het is dan Januari 1849.

Op 9 Maart 1849 wordt het beroep bij de Kroon niet ontvankelijk verklaard en kan men verder met de weg.

Nu het eenmaal zover is gaat het gemeentebestuur van Boxtel alsnog gedeeltelijk door de knieën door akkoord te gaan met het onteigenen van de gronden op de Breede Heide, maar de "knipbeurs" blijft dicht. De weg wordt dus helemaal eigendom van de gemeente Oirschot.

Het werk wordt aangenomen voor F. 34.200, door een aannemer uit Den Bosch met de toepasselijke naam: van der Griendt. Op één of andere post schijnt er dus toch nog bezuinigd te zijn !

Het gemaakte bestek wordt goedgekeurd, waarvan de kop luidt:

"Het aanleggen eener aarden baan en het maken van eenen grindweg over deselve vanaf het dorp Oirschot in de richting van en naar Boxtel tot aan den duiker over de Zwartvoortsche loop bij Rusthoek over den bestaanden weg. Vervolgens door de heidegronden van Oirschot en Boxtel, en verder den bestaanden landweg volgende tot aan den Straatweg van 's Hertogenbosch naar Eindhoven, bekend als Zijtak van den Grooten Weg no 7, nabij de herberg van F. van der Eerden beoosten het

dorp Boxtel, makende alzoo te zamen eene lengte van 9.430 Ellen met de daarin vereiste Steenen en Houten Duikers"

Het is interessant om te lezen wat begrinden van deze weg rond 1850 inhoudt. Het voert te ver om er hier uitgebreid op in te gaan. Even in het kort dus:

Eerst 'n bed van zand, met daarin een sleuf ter breedte van de rijweg. Achtereenvolgens een laag zand, leem, grove grind, fijnere grind, leem, grind, leem, en tot slot een 4de grindlaag. Regelmatig moeten tussendoor de lagen aangestampt worden.

Een leuk detail is dat er 3 bekwame dagloners aangesteld worden om dagelijks de weg na gebruik weer gelijk te maken, behalve op Zon - en Feestdagen.

Eenmaal aan de slag vlot het werk goed zodat de weg in Mei 1850, op tijd volgens het bestek, klaar is. Na een jaar verplicht onderhoud door de aannemer kan hij op 7 Mei 1851 officieel opgeleverd worden. Als in Augustus van dat jaar de vergunning afgegeven wordt om tol te heffen kan Oirschot in alle rust de vruchten plukken van haar nieuwe grindweg heeft men beslist gedacht. Evenwel het loopt anders. Het wordt meer een lijdensweg. Voor het gemeentebestuur in figuurlijke zin, maar voor de weggebruiker soms letterlijk. Maar daarover misschien een andere keer.

Voor de liefhebbers nog even enkele oude namen, die ik op het archief tegengekomen ben, op een rijtje.

Van Oirschot naar Boxtel:

De Straatweg naar Oisterwijk

De Echte Donksche Steeg

De Zwartvoortsche loop

De Rusthoek (misschien 'n goede naam voor op de bank die er staat.)

Herberg van der Eerden

De draai nabij de Heistraat

Herberg Vingerhoets

De Schoomheide

De Schatskuil

De Scheepdonken

De Breede Heide

Vanaf de Rusthoek over Lennisheuvel achtereenvolgens:

Herberg de Halve Maan

Herberg de Fitselstek

Het Zweeldersstraatje

Herberg den Engel

De Armenhoef (1)

De Armenhoef (2)

Herberg het Fortuyn (op de markt)

Bronnen: Streekarchief Oirschot.

Cl. van Esch -van Hout.

7. De opkomst, het verval en het voortbestaan van de rederijkersgilden door de eeuwen heen (2)

In het noorden leek de toekomst voor de rederijkers rooskleuriger. Daar immers kregen de hervormden de macht toen Willem van Oranje stadhouder werd van Holland, Zeeland en Utrecht. Die hoop bleek echter ijdel.

Wanneer de oorlogsactiviteiten rond 1580 weer afnemen, worden de rederijkersactiviteiten op veel plaatsen meteen weer opgevat.

De rederijkers werden toen echter bestreden door de gereformeerden, die zoveel aan de rederijkers te danken hadden. Zij hadden immers steeds deelgenomen aan de ondermijning van het Rooms-Katholieke gezag, en de Hervorming gepropageerd. De gereformeerden vonden het toneel van heidense oorsprong, men was tegen het optreden van mannen in vrouwenkleren (de rederijkers- wereld was een afspiegeling van de maatschappij, dus een pure mannenwereld). Verder hadden de voorstellingen een geldverspillend karakter, de zondag werd ontheiligd als er werd opgetreden en men lokte dan de kerkgangers weg uit het Huis des Heren. Voorts werd de spot gedreven met eerbare burgers, zoals leden van de kerkenraad en predikanten.

De factors, de schrijvers van de rederijkerskamers, tenslotte, beheersten de grondbeginselen van de christelijke religie niet voldoende om Bijbelstheologische onderwerpen te behandelen.

De plaatselijke overheid was dikwijls veel toleranter ten opzichte van de rederijkers en hun activiteiten. De plaatselijke Gereformeerde Kerkenraad moest dan ook regelmatig protesteren bij het Hof van Holland, waarna de plaatselijke overheid van hogerhand gedwongen werd in te grijpen.

In eigen kerkelijke gemeente werden regelmatig leden geëxcommuniceerd in verband met hardnekkige contacten met en verboden activiteiten bij de rederijkersgezelschappen.

De stedelijke overheid was verdraagzamer gestemd ten opzichte van de rederijkers, omdat men voordeel zag in de activiteiten van de verenigingen.

Grote rederijkersfeesten waren financieel gunstig voor de stad in verband met de enorme mensentoevoer. Dit was goed voor de handel, dus goed voor de stedelijke belastingopbrengst.

Bij wedstrijden elders moest de eer van de stad worden hooggehouden. Ook zijn er door de stad georganiseerde rederijkersactiviteiten bekend om geld bijeen te krijgen voor de armen of voor een noodlijdend gasthuis (Haarlem en Leiden, 1596).

Tegen het einde van de 16e eeuw werden de activiteiten van de rederijkers in het noorden dus bemoeilijkt door de gereformeerden; in het zuiden door de katholieken.

In beide gewesten houden de rederijkers nog stand.

De zeventiende eeuw

Door de oorlogsomstandigheden in noord en zuid, de algehele achteruitgang van de steden en dorpen die daarvan het gevolg was, en door de bestrijding van de gereformeerde (noorden) en katholieke (zuiden) overheid ging de teloorgang van de rederijkerskamers in de 17e eeuw verder.

Gedurende de eerste helft van de eeuw bleef men rederijkerswedstrijden organiseren, luisterde men soms processies op, tegen de verdrukking van plakkatens en oorlogshandelingen in.

Vooraf in het tegenwoordige Zuid-Holland werden nog nieuwe kamers opgericht, voornamelijk in dorpen. Men had blijkbaar behoefte aan afleiding, aan vermaak en ontspanning.

Ook kwam het voor dat men geheel afhankelijk werd van de plaatselijke overheid. In Delft bijvoorbeeld werd een contract opgesteld om enkele malen per jaar te spelen. Het zo te ontvangen kijkgeld was bestemd voor de Kamer van Charitate die dringend geld nodig had voor het in stand houden van het armenhuis. De rederijkerskamer kreeg een derde deel van de opbrengst, de liefdadigheidsinstelling tweederde deel.

In de 17e eeuw, ten tijde van Vondel, waren de dichtgenootschappen erg populair. In het noorden van Nederland ontstonden toen een aantal van deze rederijkerskamers, die later ook toneel zijn gaan spelen. Een aantal van deze kamers, die altijd een geïsoleerd bestaan hebben gehad, bestaat tot op de dag van vandaag.

Na het einde van de 80-jarige oorlog (1648) waren de activiteiten van de rederijkers tot een minimum gedaald. Toch zijn de rederijkers niet dood. Op diverse plaatsen, vooral in het Westland, werd de draad weer opgepakt. Bevrijd van de ellende, moest de samenleving weer worden opgebouwd. Veel moest opnieuw worden georganiseerd en opgezet. Ook ontspanningselementen, zoals de rederijkerij. De rederijkerskamers zouden echter in het algemeen niet meer op het oude niveau terugkeren. We zien op veel plaatsen een meer boerse rederijkerij waar gepronkt werd met schijngeleerdheid, waar

overmatig gedronken werd, waar ruzies ontstaan en kluchten worden gespeeld met een zeer volkse inhoud. De verenigingen waren ook meer plaatselijk gebonden, er waren geen contacten meer buiten de directe regio. Het feit dat tegen het einde van de 17e eeuw in het Westland vooral de herbergiers wedstrijden organiseerden, spreekt boekdelen.

De plaatselijke kerkelijke leiders deden er alles aan om de wantoestanden te verhinderen en te voorkomen. Ondanks de verlamme invloeden van kerk en staat en de interne ontwikkeling van de rederijergilden waren er toch verenigingen die konden voortbestaan en de volgende eeuw geboren zagen worden.

Wordt vervolgd.

Henk van de Wal

8. Ötpotvèrsjes (aftelversje):

Ikke en m'n nichtje, zwart gezichtje.
Zeg heb jij geen hemd voor mij?
"Nee", zei mijn nichtje, zwart gezichtje.
'k Heb er zelf maar vijf.
Twee in de kast, twee in de was,
één aan mijn lijf, dat zijn er samen vijf.

Een aap op 'n fiets.
Hoe vind je zoiets?
Hij reed door de stad,
en viel op z'n gat.
Wiens schuld was dat, Nel of Piet?
(Was het antwoord: Nel)
Dan ben jij eerlijk wel.
(Was het antwoord: Piet)
Dan ben jij eerlijk niet.